

קהוט חנוכה – שאלות, תשובות והרחבות

1. הסביבון הוא למעשה גלגול של משחק הימורים (שאלת נכון/לא נכון)

נכון

הידעתם?

הסביבון היהודי בעל גוף ריבועי והוא משמש משחק מסורתי לחג החנוכה. מנהג זה התפתח ככל הנראה ממשחק מזל שהיה מקובל בקרב עמים שונים באירופה.

במאה ה-19 הוטבעו ארבע אותיות על ארבע פאות הסביבון – S, H, G, N – ומשמעותן:

N – "נישט" – לא זכית בכלום;

G – "גנץ" – זכית בכל הכסף;

H – "הלב" – זכית במחצית מן הכסף;

S – "שטל" – המתן תור אחד.

רבנים שונים, בעיקר מקרב תנועת החסידות, יצקו למשחק תוכן רוחני, והפכו אותו למשחק געגועים לארץ. את משמעות האותיות על פאות הסביבון הפכו לראשי תיבות של המשפט: נס גדול היה שם. בארץ ישראל החליפה את המילה "שם" המילה "פה".

2. קיימת מחלוקת בין בית שמאי לבית הלל בנושא הקשור לחנוכה – מהו נושא המחלוקת?

- משמעות בריאותית של אכילת סופגניות
- משמעות ערכית של מתן דמי חנוכה

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

- מועד הדלקת הנרות
- מספר הנרות שמדליקים בכל אחד מימי החג.

הידעתם?

בין בית שמאי לבית הלל היתה מחלוקת בנוגע למספר הנרות שיש להדליק בכל אחד מערבי חג החנוכה. על פי דעת בית שמאי, שנדחתה, סדר ההדלקה צריך להיות בצורת "פוחת והולך", כלומר שמונה נרות ביום הראשון, שבעה ביום השני, וכן הלאה, עד לנר אחד ביום השמיני. מנהג הוספת הנרות נפסק על פי בית הלל – "מוסיף והולך" – היינו: ביום הראשון נר אחד, ביום השני שניים, וכן הלאה, כדי להוסיף ולהגביר את האור.

3. מהו שם הצמח המזכיר את גיבורי חנוכה?

- דם המכבים
- ניצת יהודה
- חשמונאית אדומה
- חנית לזהבת.

הידעתם?

דם המכבים האדום הוא "פרח אלמוות" – צמח שפרחיו אדומים ואינם דוהים גם כאשר הוא מתייבש ונובל. לכן בא שמו העברי להנציח את זכר המכבים הגיבורים, שדמם נשפך ולא ידהה לעולם. כמו שמוספר באגדה: במקום שבו נשפכה טיפה מדמם של המכבים צץ ועלה פרח אדום שצבעו אינו דוהה.

4. מהי מילה נרדפת למכבים?

- לוחמי אש
- כבאים
- חשמונאים
- מגינים.

הידעתם?

החשמונאים לא נודעו בתקופתם בשם זה. החיבורים ההיסטוריים שנכתבו סמוך לתקופתם נוקבים בשם "מקבים", וכך גם מופיע שמם בספרי המקבים. לשם "חשמונאי" אין זכר בארבעת ספרי המקבים. מקור המונח "חשמונאים" הוא בספרות חז"ל; בתלמודים ובתרגומים הארמיים. על פי השימוש שנמצא בכתבי יוסף בן מתתיהו, נראה כי מדובר בשם הפרטי של אחד מאבותיו של מתתיהו, אך ייתכן שזהו כינוי למשפחה כולה, כפי שעולה מתוך המשניות: "בני חשמונאי" או "בית חשמונאי".

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

5. חג האורים נוסף לשמות חנוכה בעת החדשה כדי להתחרות באור בחג המולד הנוצרי (שאלת נכון/לא נכון)

לא נכון

הידעתם?

שם נוסף לחג חנוכה המקובל בעברית החדשה הוא "חג האורים". את השם הזה הזכיר כבר ההיסטוריון יוסף בן מתתיהו.

חנוכה חל בתקופת החורף, שבה הימים קצרים והלילות ארוכים (21 בדצמבר הוא היום הקצר בשנה, ממנו והלאה האור הולך ומתגבר). עמים רבים במזרח הקדמון חגגו בימים אלו וקיימו פולחני אש במטרה להבטיח את חידוש האור.

חגי אור רבים נחגגו בתקופה זו בשנה ברחבי העולם, גם בקרב עמים הקדומים, וישנם כאלה שנמשכים עד היום.

האגדה התלמודית מספרת על האדם הראשון שפחד מהחשכה הגוברת בתקופה זו והיה בטוח שזה בגלל חטאו. כשראה שהיום מתארך חזרה, הבין שמדובר בטבעו של עולם, ולפי המסופר בתלמוד – קבע חג בן שמונה ימים.

המרכיב של אור בחג החנוכה נותר עד היום, וכן מנין שמונה ימים וחגיגת החג בתקופת כסלו.

בעת המודרנית עבור יהודים רבים בארצות הנצרות משמש חנוכה מעין תחליף לחג המולד הנוצרי. מתנות חנוכה ומנהגי חנוכה משפחתיים רבים נוצרו מתוך צורך של יהודים בגולה "להתמודד" עם חגם המרכזי של הנוצרים.

6. בחנוכה שבעה כנים, במנורה תשעה כנים (שאלת נכון/לא נכון)

לא נכון

הידעתם?

חֲנֻכָּה היא תשמיש מצווה יהודי שבו נוהגים להדליק את הנרות בחג החנוכה. החנוכה בנויה כמנורה בעלת תשעה קנים, בניגוד למנורת בית המקדש, שבה היו רק שבעה קנים.

עוד על ההבדלים בין מנורה לחנוכה באתר [מכון שיטים](#)

7. מי היא האם המפורסמת שמצאה את מותה כיוון שלא הסכימה להשתחוות לפסל?

- שרה
- יהודית
- חנה
- רחל.

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

הידעתם?

סיפורה של **חנה ושבעת בניה** הוא סיפור גבורתה של אם יהודייה ושבעת בניה, שמצאו את מותם על קידוש השם כיוון שסירבו להשתחוות לפסל. הסיפור אירע על רקע גזירותיו של אנטיוכוס אפיפנס ומתואר בספר מקבים ב' כאחד הגורמים לפרוץ מרד החשמונאים בידי יהודה המכבי ואנשיו.

8. קרבות המכבים התקיימו באזורים שונים בארץ. ליד איזה אתר קק"ל נערך קרב אמאוס?

- פארק הירקון בתל אביב
- פארק איילון-קנדה
- יער יתיר בדרום הארץ ליד חברון
- יער ביריה ליד צפת.

הידעתם?

פארק איילון-קנדה הוא מרחב עשיר בנופי חורש טבעי, ביערות קק"ל ובמדרגות חקלאיות ישנות שצומחים בהן עצי בוסתן לרוב. בתחום הפארק, המשתרע על פני כ-7,000 דונם, פזורים אתרים הקשורים בעיר המרחצאות הקדומה אמאוס.

אמאוס נזכרה לראשונה בספר מקבים א' בתיאור הקרב, השלישי במספר, בין החשמונאים לממלכה הסלאוקית. הקרב באמאוס התחולל בשנת 165 לפנה"ס במסגרת מרד החשמונאים. לאחר שתי מפלות של הצבא הסלאוקי, יצאו כוח צבאי גדול וכוח עזר רב למבצע לדיכוי המרד של יהודה ואנשיו. כאן חנה אז מחנה הצבא של הממלכה הסלאוקית. יהודה המכבי תקף את המחנה בהפתעה כאשר ניקנור הסלאוקי יצא בראש צבאו לחפש אחריו.

9. מהו נס חנוכה? סמנו את כל התשובות הנכונות

- נס פך השמן הקטן שהספיק לשמונה ימים
- נס הניצחון של המכבים על היוונים
- נס אכילת הסופגניות
- נס גירוש הביזנטים מארץ ישראל.

הידעתם?

חנוכה, שראשיתו באירועים צבאיים, מדיניים ודתיים, הפך בתקופת חז"ל לחג שעיקרו טיהור בית המקדש והחזרת הפולחן, הודות לנס פך השמן האלוהי.

בתקופה הציונית חזר לייצג החג סיפור גבורה אנושי של עם הנלחם על ריבונותו וחופש דתו. זיכרון זה מיוצג באמצעות הדלקת הלפידים ודמותו של יהודה המכבי.

כיום, שתי התפישות השונות של החג, זו המבליטה את המאבק האנושי לריבונות ואת גבורת האדם וזו המבליטה את הנס, מתערבבות בשירי החג השונים ובמסריו.

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

10. איזה סמל יהודי הקשור לחג החנוכה מופיע באנדרטת גוילי האש ביער הקדושים?

- מנורה
- חנוכייה
- ספר תורה
- נרות.

הידעתם?

אנדרטת גוילי האש ניצבת ביער הקדושים שבהרי ירושלים, סמוך למושב כיסלון, ובה מונצחים תולדות עם ישראל – משואה לתקומה. האנדרטה הוקמה ביוזמת ארגון בני ברית ארה"ב בשנת 1972, על ידי הפסל נתן רפפורט, ניצול שואה בעצמו. יער הקדושים ניטע על ידי קק"ל ב-1951 משני צדי נחל כסלון שבפרוזדור ירושלים, כגלעד לקרבנות השואה: ששת מיליוני עצי הים נרות נשמה ירוקי עד, לזכרם של ששת מיליוני היהודים שנספו בשואה. בין האלמנטים המוצגים באנדרטה נכללת המנורה. מדי שנה ביום הזיכרון לשואה ולגבורה מתקיים באתר טקס מרכזי.

11. בתמונה שלפניכם מציינים את פתיחת המכבייה השלישית. מהו הרעיון העומד מאחורי המכבייה?

- ציון ניצחון המכבים את היוונים
- כינוס עולמי של ספורטאים יהודים
- תחרות אכילת סופגניות
- תחרות ספורט לבתי ספר יהודים מפולין.

הידעתם?

תנועת מכבי העולמית, בקיצור מכבי, היא תנועה ציונית ספורטיבית שהוקמה לפי חזונו של מקס נורדאו, הוגה רעיון יהדות השרירים. שם התנועה לקוח מכינויו של יהודה המכבי, המייצג דמות של לוחם ללא חת, לפי נורדאו. המושג מתייחס לטיפוח של תכונות נפשיות וגופניות, כגון חוזק וחוסן גופני, זריזות ומשמעת, הנחוצות לתחייתו הלאומית של העם. תכונותיו של יהודי השרירים הם הפכו הגמור של היהודי הגלותי, בייחוד במזרח אירופה. יהודי השרירים הוא גם הפכו של היהודי הרבני או המשכיל, איש הרוח והאינטלקטואל, אשר הוצג כמי שעסוק כל ימיו ברכינה על ספרים ובעיסוק בנושאים אזוטריים, ולכן כוחו דל ושריריו חלשים.

המכבייה ("המכבייה העולמית") היא תחרות ספורט רב ענפית המתקיימת מדי ארבע שנים בישראל בהשתתפות ספורטאים יהודים מרחבי העולם. המכבייה הראשונה בארץ ישראל נערכה בשנת 1932, במלאת 1,800 שנה למרד בר כוכבא. גם בו בחר נורדאו לייצג את האתוס הציוני. נורדאו כינה אותו "גיבור שסייר לדעת תבוסה".

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

12. לאיזו מטרה שימשו הלפידים בתקופות קדומות בארץ ישראל?

- העברת מסרים בין יישובים
- ביעור חמץ בפסח
- קריאת עיתונים
- גירוש יתושים מפתחי מערות.

הידעתם?

בשנת 1944 ייסדה תנועת הנוער "המכבי הצעיר" את מנהג מרוץ הלפיד בחנוכה לזכר המכבים, שהתחיל בקברות המכבים ומשם הגיע לשאר חלקי הארץ. הרעיון לערוך את המרוץ הושפע ממרוץ הלפיד הראשון, שנערך באולימפיאדת ברלין בשנת 1936, אך גם מתיאור במשנה של האופן שבו העבירו מסרים מיישוב ליישוב בתקופות קדומות בארץ ישראל על ידי הדלקת לפידים.

לאחר קום המדינה עברו הרצים עם הלפיד גם בבניין המוסדות הלאומיים ובבית הנשיא בירושלים.

13. מה הקשר בין חג חנוכה לחג סוכות?

- בתום מרד המכבים חגגו את חג הסוכות שלא יכלו לחגוג בזמן המרד
- כל זוג פמוטים בחנוכייה מיוצג על ידי אחד מארבעת המינים
- חג החנוכה נחוג שמונה ימים, כמו חג סוכות
- את הסוכות האירו בנרות חנוכה

הידעתם?

על פי ספר מקבים ב', בתום מרד המכבים (שנת 163 לפנה"ס), עם שחרור ירושלים, הורה יהודה המכבי לציין את חג הסוכות (למרות שכבר חלפו כחודשיים ממועד החג), אשר נמנע מתושבי ירושלים לקיימו בשל הלחימה ביוונים.

"וביום אשר חלל בו בית המקדש בידי הנכרים, ביום ההוא היה טהור המקדש, ביום עשרים וחמשה לחדש ההוא, הוא כסלו, חגגו בשמחה שמונה ימים כחג הסוכות, בזכרם כי לפני זמן-מה בלו את ימי חג הסוכות בהרים ובמערות קדרה החיות. לכן במקלות מקשטים ובענפים המצויים בעונה ההיא ובתמרים הודו לה' אשר הצליח את דרכם לטהר את מקומו. וקבעו בפקדה ובגזרה על דעת כלם לכל עם היהודים לחג את הימים האלה בכל שנה". ספר חשמונאים ב, פרק י, ה-ט

14. מהו חג הבנות?

- טקס מכבייה שבו משתתפות ספורטאיות בלבד
- חג שחוגגים יוצאי צפון אפריקה לציון הגבורה, החוכמה והאחוה של נשים לאורך הדורות
- חגיגת הבנות המקבלות דמי חנוכה
- חג האהבה החל בט"ו באב.

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

הידעתם?

חג הבנות – עיד אל בנות – מצוין על ידי יוצאי צפון אפריקה במהלך חג החנוכה בראש חודש טבת (א' טבת). החג מעלה על נס את העוצמה הנשית: הגבורה, החוכמה והאחוה של נשים לאורך הדורות.

מקור החג בספר עזרא – כאן הוא מציין את היום שבו שבו לשאת נשים מבנות ישראל – ובמגילת אסתר, שבה הוא מציין את היום שבו הובאה אסתר בפני המלך אחשוורוש והומלכה תחת ושתי. ביום זה מציינים את גבורתן וחוכמתן של שתי גיבורות נוספות: יהודית, שכבשה ביופייה את הולופרנס שר הצבא, ערפה את ראשו והצילה בזכות מעשיה את אנשי יהודה; וחנה בת מתתיהו, שעוררה את אחיה החשמונאים להתחיל את המרד ביוונים.

החג נשתמר בקרב קהילות ישראל בצפון אפריקה: תוניסיה, לוב, ג'רבה, מרוקו, אלג'יריה, תורכיה וסלוניקי. נשים, נערות וקשישות מתאספות לחגיגה, שבה הן לומדות, רוקדות, שרות ושולחות מנות אישה לחברתה. יש שנהגו לבקש סליחה אישה מרעותה, כביום הכיפורים; יש שנהגו לקיים ביום זה חגיגה לכל בנות המצווה, שלאחריה ניגשות הנשים לנשק את ספר התורה.

לסרטון על חג הבנות: <https://www.youtube.com/watch?v=m5WknqYAZ9w&t=4s>

15. איזה שיר מסתתר בתמונה?

- הסביבון שלי דוהר
- רוץ בן סוסי
- מוכרת הפרחים הקטנה
- הבה נרימה

הידעתם?

את השיר "הבה נרימה נס ואבוקה" כתב לוין קיפניס בשנת תרצ"ו. הלחן של השיר לקוח מתוך האורטוריה "יהודה המכבי" מאת גאורג פרידריך הנדל.

הבה נרימה
נס ואבוקה-
יחד פה נשירה
שיר-החנכה.

מכבים אנחנו,
דגלנו רם, נכון,
ביננים נלחמנו
ולנו הנצחון.

פרח אל פרח
זר גדול נשזר,
לראש המנצח,
מכבי גבור.

